

betragte oversøiske kulturer som kuriositeter til at en mere regulær antropologisk interesse. Harbsmeier har jo efterhånden skrevet en del antropologisk historie, men formår stadig at gøre det veloplagt og spændende. Artiklen er dog formodentlig en ansats til en større undersøgelse af emnet, for vi får ikke noget at vide om, hvad rejseberetningerne indeholdt, og hvad den lokale befolkning havde at sige. Harbsmeier gør lidt selvironisk opmærksom på, at det meste af historieskrivningen om oplysningstiden er skrevet *af* hvide protestantiske mænd *om* hvide protestantiske mænd. Det samme gælder for denne antologi. Mary Wollstonecrafts rejseberetning fra Sverige, Norge og Danmark ville for eksempel have været helt oplagt at inddrage, men er ikke nævnt et eneste sted i bogen, til trods for at den var meget populær i samtiden.

Hvis antologiens formål er at åbne Danmarks historie op for ikke-danskere, så har man gjort stoffet unødigt svært tilgængeligt for læsere, der ikke allerede har en god portion basisviden. Det internationale publikum har begrænset viden om Danmarks historie, så det ville have været oplagt med en mere generel introduktion end de drypvise oplysninger, der fremkommer i nogle af kapitlerne. Jeg er dog ikke i tvivl om, at læsere, der allerede er godt inde i Danmarks historie, vil kunne finde meget spændende og værdifuldt i bogen. De fleste af kapitlerne bidrager med megen ny viden. Udgivernes ønske, nemlig at introducere en mere international vinkel på Danmarks historie, er helt klart tiltrængt og bør være retningsgivende for fremtidig historieskrivning. Bogen har således fortjent at blive integreret i kommende Danmarks-historier.

Juliane Engelhardt

TATIANA S. FEDOROVA, PETER ULF MØLLER, VIKTOR G. SEDOV & CAROL L. URNESS (red.): *The Journal of Midshipman Chaplin. A Record of Bering's First Kamchatka Expedition. With a foreword by Vladimir S. Sobolev, Director of the Russian State Naval Archives.* Aarhus University Press 2010. 320 s. 398 kr.

Vitus Berings første Kamtjatka-ekspedition, som Peter den Store udsendte i januar 1725 kort før sin død, har i videnskabshistorien fået status som en art pilotprojekt, der banede vejen for det store opdagelsesforetagende 1733-43. Den første ekspedition er stærkt omdiskuteret, bl.a. fordi kildematerialet er temmelig sparsomt. Det må derfor hilses

velkommen, at et internationalt udgiversteam har påtaget sig at publicere den russiske flådeofficer Pjotr Chaplins journal i engelsk oversættelse. Denne vigtige kilde, der både er en rejsedagbog og en logbog, har ikke tidligere været publiceret i sin helhed på noget sprog. Den registrerer nøgternt og punktligt den lille pionertrops bevægelser og udfordringer fra afrejsedagen til hjemkomsten til Sankt Petersborg den 1. marts 1730, og den vil således danne rygraden i enhver beskrivelse af den første Kamtjatka-ekspeditionens forløb.

Den trykte journal er forsynet med en grundig personalhistorisk, topografisk og etnografisk kommentar, og den garneres desuden af en række informative essays. De amerikanske forskere Carol Urness og Gary Davies anskuer ekspeditionen som en udløber af Peter den Stores interesse for videnskab og søfart. De tager udgangspunkt i tsarens besøg i London 1699, der resulterede i indkøb af fagbøger og instrumenter samt oprettelsen af Matematik- og Navigationsskolen i Moskva, som uddannede et betydeligt antal elever til den nye russiske orlogsflåde. Da Chaplins journal er fyldt med systematiske navigationsnotater, får læseren i tilgift en belæring om, hvorledes de søfarende dengang tog bestik ved hjælp af astronomiske observationer. De to forskere udtrykker dyb respekt for nøjagtigheden af de opmålinger, som ekspeditionen foretog, og som blev verificeret af den britiske opdagelsesrejsende James Cook i 1778. Berings kortlægning af kystlinjen fra Kamtjatkafloden i syd til Tjukotka-halvøen i kontinentets nordøstlige hjørne var bogstavelig talt en stor landvinding; den viste, at Sibirien strakte sig hele 30 grader længere mod øst end hidtil antaget.

Tidligere vicedirektør for det russiske flådearkiv i Sankt Petersborg, Tatiana Fedorova, sammenholder i sit essay Chaplins journal med andre samtidige kilder i Admiralitetskollegiets arkiv. Hun er mindre imponeret af ekspeditionens resultater og fremhæver, at den russiske regering var utilfreds med, at ekspeditionsmedlemmerne ikke havde set Amerika. Som bekendt sejlede Bering i august 1728 forbi Tjukotka og op til 67° 18' nordlig bredde, før han besluttede at vende om og føre sit skib tilbage til Kamtjatka ad den samme rute langs Sibiriens kyst. To gange passerede han altså det stræde, der i dag bærer hans navn, men på grund usigtbart vejr fik besætningen ikke øje på den amerikanske kyst. Fedorova forholder sig kritisk til Berings dispositioner. Da hans fartøj ikke var stødt på den arktiske is, var det efter hendes mening for tidligt at vende tilbage til Kamtjatkas trygge havn; han burde i det mindste have valgt en lidt østligere kurs på tilbagevejen, og i så fald ville han have set Alaska. Hun hævder kategorisk, at Bering må have

haft kendskab til nogle vigtige oplysninger, som russerne havde fået fra de indfødte på Tjukotka. Ifølge tjukternes udsagn var der ud for Kap Tjukotsk en ø, og derfra var der udsigt til »Det store Land«, som i roligt vejr kunne nås med kajak på en dag. Fedorova kritiserer Bering for ikke at ville efterprøve disse oplysninger. Hun bebrejder ham også, at han alt for hurtigt gav op, da han i sommeren 1729 satte kursen mod øst og stødte på dårligt vejr. Med sit kendskab til hele Berings karriere i russisk tjeneste vover hun den påstand, at han ikke var nogen dristig eventyrer, og at han aldrig udtrykte noget personligt ønske om at finde frem til Nordamerika. Han havde nok et stort organisationstalent og en heroisk evne til at overvinde praktiske vanskeligheder. Men han var først og fremmest et forsigtigt pligtmenneske, der adlød ordrer og primært tog vare på skibets og besætningens sikkerhed. Hun henviser i den forbindelse til, at Bering i 1714 var med til at dømme den norskfødte viceadmiral Cornelius Cruys til døden, fordi han havde ført to skibe på grund og hindret forfølgelsen af en undertallig svensk flåde.

Peter Ulf Møller leverer en kyndig oversigt over litteraturen om den første Kamtjatka-ekspedition. Lige siden det 18. århundrede har der bølget en diskussion om, hvorvidt ekspeditionen var en succes eller en fiasko. Man tog det for længe for givet, at Berings mission havde en rent videnskabelig karakter, idet den skulle besvare nogle geografiske spørgsmål, som optog europæiske akademimedlemmer, og som Peter den Store blev udspurgt om under sit besøg i Paris 1717. Men ved en nærlæsning af de instruktioner, som Peter udarbejdede omkring årsskiftet 1724/25, har Aleksandr Pokrovskij som den første (1941) henvendt opmærksomheden på, at Berings hovedopgave var at drage til Amerika for dér at opsøge en by i europæisk besiddelse samt at præje de europæiske skibe, han måtte møde på sin færd. Især efter udgivelsen af Raymond Fishers indflydelsesrige bog *Bering's Voyages. Whither and Why* (1977) har der hersket udbredt enighed om, at den første Kamtjatka-ekspedition var et led i en større politisk strategi.

Der er dog nuanceforskelle i opfattelsen af denne strategi. Aleksej Efimov fortolker eksempelvis ekspeditionens formål på baggrund af den storpolitiske udvikling efter Den spanske Arvefølgekrig og de europæiske kolonimagters hastige ekspansion i Nordamerika. Peter den Store var efter hans mening begyndt at nære bekymring for sikkerheden af de russiske besiddelser ved Stillehavskysten, og han besluttede derfor at sende Bering til Amerika for at finde ud af, om der var overhængende fare for et sammenstød med kolonimagterne ved Ruslands østgrænse. Denne bekymring kan illustreres ved, at nogle af tidens kortmagere øst

for Kamtjatka tegnede konturerne af et »Company Land« (jvf. Hudson's Bay Company), et »Terra Essonis« eller et »Juan de Gama Land«, der formodedes at være en del af Nordamerika. Boris Polevoj har derimod gjort gældende, at Peters strategi ikke var defensiv, motiveret af sikkerhedspolitiske hensyn. Berings ærinde var nok politisk, men udtryk for en territorialstrategisk offensiv. Peter ønskede efter hans opfattelse at sætte sig i besiddelse af Nordvestamerika i forventning om dér at finde nye ressourcer af det pelsværk, der var ved at blive en mangelvare i Sibirien; for at kunne gøre hævde på dette endnu ukendte hjørne af Amerika måtte regeringen hurtigst muligt afsende en ekspedition, der skulle søge kontakt med europæere for dermed at markere, at repræsentanter for Det russiske Imperium havde været først på stedet. Set i det historiske perspektiv er Ruslands erhvervelse af Alaska efter Polevojs mening en naturlig fortsættelse af det foregående århundredes kolonisering af Sibirien.

Fisher tilslutter sig Polevojs opfattelse og deler også dennes undren over, at Bering i sommeren 1728 satte kursen mod nord og ikke mod øst. Efter deres mening har ekspeditionslederen gjort sig skyldig i en misforståelse. Dette afvises bestemt af Carol Urness, også i den foreliggende publikation. Hun peger på, at det i Peters instrukser til Bering hedder, at der skal sejles »langs landet, der går mod nord, og formentlig (eftersom det ikke vides, hvor det ender) vil det vise sig, at dette land er en del af Amerika«. Hun argumenterer for, at Bering sammen med instrukserne fik udleveret et nyt Asien-kort, som var fremstillet af Johann Baptist Homann i Nürnberg, og som blandt andet var baseret på oplysninger fra Rusland. På dette kort var der ud for Tjukotkas østkyst aftegnet en langstrakt ø, som var uafsluttet mod nord, og som Homann kaldte »incognita«. Fra samtidige russiske kort ved man, at denne ø skulle forestille »Det store Land«, som tjukterne talte om, og Peter den Store synes at have formodet, at denne uafsluttede ø i virkeligheden var en halvø, der var en del af Amerika. Til støtte for tesen om, at Peters instrukser skal fortolkes på baggrund af kortet fra Nürnberg, har Møller fremdraget Berings brev fra 1731 til mosteren i Horsens, hvori ekspeditionens resultater anskueliggøres med en henvisning til »Land-Korterne, nemlig den Asiatiske Part, som man ellers faaer fra Nørrenberg«. Men hvis denne tese holder stik, forstærkes Fedorovas kritik af, at Bering på tilbagevejen fra Ishavet ikke lagde kursen lidt længere mod øst.

Chaplins daglige optegnelser er elementært spændende, fordi de usentimentalt registrerer den stædige kamp mod kulde og sult, uvejstomt terræn og oprørt hav. Læsningen om sørejserne ud i det ukendte

får desuden en science fiction-dimension, når man ved, at Bering og hans besætning også spejdede efter fantasilande med mærkelige navne. Det er blevet en præsentabel publikation, smukt illustreret med såvel moderne geografiske kort som samtidige kortskitser og etnografiske tegninger.

Hans Bagger

NATALJA OKHOTINA-LIND & PETER ULF MØLLER: Vtoraja Kamtjatskaja ekspeditsija. Dokumenty 1734-1736. Morskije otrjady. Sankt-Peterburg 2009, Nestor-Istorija. 934 sider. 39 EUR.

Vitus Berings anden Kamtjatka-ekspedition regnes for en af verdenshistoriens største opdagelsesrejser, hvad angår målsætning, varighed og deltagerantal. Det mandskab, der drog ud fra den europæiske del af Rusland i 1733, bestod af ca. 500 søofficerer, matroser, skibstømrere, smede, rebslagere, sejlmagere, videnskabsmænd og kancellister. De fik selskab af lige så mange sibiriske soldater, således at den egentlige ekspedition omfattede henved 1000 mand. Dertil kom så flere tusinde tvangsarbejdere (kosakker og deporterede), der blev udkommanderet til at deltage i den besværlige transport af tungt materiel (bl.a. skibsankre og kanoner) sammen med et stort antal heste og slædehunde. Der blev mange munde at mætte i den sibiriske ødemark.

Ekspeditionen er utvivlsomt også en af de største, hvis man måler den på omfanget af det efterladte kildemateriale. Langt størsteparten af det relevante materiale findes i forskellige russiske arkiver, og kun en ubetydelig del var offentliggjort, da forskningslektor Natalja Okhotina-Lind og professor Peter Ulf Møller med Carlsbergfondets støtte gav sig i kast med at indsamle fotokopier og udgive kilderne i kronologisk orden. Deres første bind, der er blevet hilst velkommen af specialister verden over, dækkede årene 1730-33, altså væsentligst initierings- og planlægningsfaserne (se HT 2003, s. 529f). Det foreliggende bind omfatter tiden fra januar 1734 til december 1736 og indeholder i alt 245 kilder, hvoraf kun fire tidligere er trykt. Det drejer sig for en stor del om ledende ekspeditionsdeltageres korrespondance med hinanden, med regeringen i Sankt Petersborg og med de sibiriske lokalforvaltninger. Men der er også andre kildetyper som f.eks. regnskaber og mandskabslistes.

De tre år 1734-36 repræsenterer ekspeditionens midtvejskrise, kendetegnet ved forsinkelser og uheld. Hele vejen gennem Sibirien var